

Az 1960-as évektől számtalan hazai és nemzetközi konferenciái, egyetemi előadást tart, így halála nem csak magyar, hanem nemzetközi veszteség is. Emlékét megőrizzük.

LENGYEL ZSOLT

**Osmo Ikola
(1918–2016)**

2016. április 27-én, 98 éves korában elhunyt Osmo Ikola nemzetközileg is elismert finn nyelvész a Turku Egyetem volt rektora.

Ikola 1918. február 6-án született a kelet-finnországi Joensuu-ban, ahol édesapja Niilo Ikola a kereskedelmi iskola igazgatója volt. A család 1919-ben Turku-ba költözött, mert az édesapát kinevezték a turku kereskedelmi iskola igazgatójának. Róla még annyit kell elmondani, hogy nagy érdemei voltak a Turku Kereskedelmi Főiskola megalapításában, annak rektora, majd kancellárja volt. Emellett a finn nyelv kutatásával foglalkozott, a harmincas években egy ideig a Turku Egyetemen a finn nyelvészet professzora is volt. Így érthető, hogy Osmo Ikola a turku gimnáziumban megszerzett érettségi után tanulmányait a Turku Egyetemen folytatta. Főszakként a finn nyelvet és rokonait tanulmányozta. Egyetemi tanulmányait 1940-ben fejezte be, és rögtön hozzákezdett doktori értekezésének munkálataihoz.

1947-től, három éven át az Uppsalai Egyetem finn lektoraként dolgozott. Közben 1949-ben sikeresen megvédte „Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomalaisessa raamatussa” („Az igeidők és -módok használata az első finn bibliában”) c. doktori értekezését. 1950 végén nevezték ki a finn nyelv és rokon nyelvei professzorának a Turku Egyetemre. Ezt a posztot töltötte be egészen nyugdíjba vonulásáig.

A tanítás és a kutatás mellett tevékenyen részt vett az egyetem vezetésében is. Kétszer volt a Bölcsészettudományi Kara dékánja, majd 1970-ben rektorhelyettes lett, 1975-ben pedig megválasztották az egyetem rektorává. Ezt a tisztséget 1981-ig töltötte be, miután 1978-ban újraválasztották. Nehéz időkben kellett Ikolának az egyetem vezetésével járó terheket viselnie. A korábban magánintézményként működött egyetemet ugyanis államosították. Ikola a magánegyetem híve volt, de belátta, hogy az államosítás volt a finansziális szempontból az egyetlen reális megoldás. Alapítványi forrásokból ugyanis nem lehetett tovább biztosítani az egyetem működését. Ilyen körülmények között Ikola arra törekedett, hogy az oktatási minisztérium központosító törekvéseivel szemben minél nagyobb mértékben megőrizze az egyetem autonómiáját. Szembekerült a minisztériummal a felsőoktatási tanulmányi reform ügyében is. A sors furcsa firtora, hogy ezekben az ügyekben az a Mikko Niemi volt a legfőbb ellenfele, aki a minisztérium felsőoktatási és tudományos osztályát vezette, és egyben a Turku Egyetemen az anatómia professzora volt. A viharok régen lecsillapodtak. Lehet,

hogy Ikolának nem mindenben volt igaza, de vitathatatlan, hogy mindenkor korrektül és legjobb meggyőződése szerint járt el.

Mielőtt Ikola tudományos életművének méltatására rátérnék, illik néhány szót szólni tudományszervező tevékenységéről is. 1954-től 1971-ig elnöke volt a Turkuban működő Finn Nyelvi Társaságnak (Suomen Kielen Seura). 1959-ben ő alapította és több évtizeden át szerkesztette a társaság Sananjalka nevű, ma is megjelenő évkönyvét.

1967-ben Ikola kezdeményezésére alapították a Lauseopin arkisto (Mondattani archívum) elnevezésű számítógépes adatbázist, a maga nemében az elsőt a finnugrisztikában. Ez többek közt 142 finn nyelvjárási (tehát beszélt nyelvi), mondattanilag elemzett összesen 163 ezer mondatból álló szöveget tartalmaz. Számos tudományos publikáció készült a mindenki számára hozzáférhető adatbázis felhasználásával.

1980-ban Turkuban rendezték a Nemzetközi Finnugor Kongresszust, melynek elnöke és egyben a szervezőbizottság elnöke Osmo Ikola volt. A résztvevők létszámát tekintve legnagyobb finnugor kongresszust mesteri módon szervezték meg a turkui kollégák, mind a tudományos programot, mind a szokásos kísérő rendezvényeket. Azt hiszem, a turkui várban rendezett fogadás és az ahvenanmaai hajókirándulás minden résztvevő számára felejthetetlen élmény maradt még több mint három évtized után is. Ikola nemcsak maximálisan támogatta kollégái szervező munkáját, hanem fontos szerepe lehetett a szükséges anyagi eszközök biztosításában is.

Más kiváló tudósokhoz hasonlóan Ikolától sem állt távol a tudományos ismeretterjesztés. Jó példája ennek az 1971-ben Helsinkiben megjelent Nykysuomen käsikirja (A mai finn nyelv kézikönyve). Ez a két évvel korábban megjelent Suomen kielen käsikirja némileg rövidített, a nyelvtörténeti fejezetek nélküli változata. A kötetnek Ikola nemcsak szerkesztője, hanem legfontosabb szerzője is volt, a szöveg háromnegyed része az ő tollából származik. A könyv legfontosabb része a Suomen kielioppi ja oikeakielisyysoapas (Finn nyelvtan és nyelvhelyességi tanácsadó 9–221. o.) is Ikola műve. Mint a címből kitűnik, a szerző együtt tárgyalja a nyelvtani jelenségeket és a velük kapcsolatos nyelvhelyességi tudnivalókat. (Talán nem illik ide, mégis megemlítem, hogy manapság nálunk egyesek tagadják a nyelvművelés szükségességét. Ez azért is furcsa, mert a generatív nyelvtan is azt tanítja, hogy minden nyelvben vannak helyes és helytelen mondatok. Ha ez így van, akkor logikus az a törekvés, hogy beszédünk lehetőleg csak helyes mondatokból álljon.) Ikola a hagyományos nyelvtan eszközeivel mutatja be a finn nyelv egyes jelenségeit és fűzi hozzájuk a szükséges nyelvhelyességi tudnivalókat. A mű ugyan finnek számára készült, de a finnül tanuló külföldiek is jól használhatják. Nyelvművelőként Ikola megértő és toleráns volt. Nem véletlen, hogy ez a kiváló mű újra megjelent 1976-ban, 1986-ban és 1991-ben is.

Korábban már említettem Ikola doktori értekezését. Ez tulajdonképpen kijelölte számára a kutatási irányt: a finn nyelv mondattana. Az ötvenes években 1954 és 1958 között hat részes cikksorozatot publikált a *Virittäjä*-ben, a vezető finn nyelvészeti folyóiratban *Suomen lauseopin ongelmia* (Finn mondattani problémák) címmel. Sok más publikáció után ugyanott jelent meg 1997-ben *Objektipredikatiivi* (Predikatív tárgy) c. cikke (*Virittäjä* 101: 498–512). A Finn Irodalmi Társaság legendás *Tietolipas* sorozatában jelent meg *Lauseopin kysymyksiä* (Mondattani kérdések) c. könyve 1961-ben. Itt most egy másik kis könyvről szöveg egy kicsit részletesebben. Ezzel illusztrálom Ikola módszerét és tudományos mentalitását. A *Lauseenvastikeoppia* (Mondatpótlók tana) c. könyv 1978-ban jelent meg (*Tietolipas* 76). A szerző ekkor hatvan éves volt. És ezt azért kell hangsúlyozni, mert a téma feldolgozásához Ikola, aki korábbi művei alapján egyértelműen a hagyományos nyelvészet mellett kötelezte el magát, itt a generatív nyelvészet módszereit is felhasználja. Tanulságos, hogyan mutatja be a szerző a generatív nyelvtant: „Jonkin verran yksinkertaistaen voidaan sanoa, että kun muu kielentutkimus yleensä ottaa lähtökohdaksen lausutut tai kirjoitetut sanat, lauseet ja virkkeet ja sitten analysoi ja selittää niitä, niin generatiivinen kielioppi etenee päinvastaiseen suuntaan: lähtökohtana ovat merkityssisällöt ja päämääränä sellaisen sääntöjen järjestelmän luominen, jota soveltamalla nämä merkityssisällöt muunnetaan kielen lauseiksi ja virkkeiksi. Generatiivinen kielioppi siis generoi eli tuottaa lauseita” (13).¹

Jól látja az új módszer előnyeit és hátrányait is: „Generatiivisen transformatiokieliopin harrastus on Amerikasta levinnyt kaikkiin maanosiin ja se on aiheuttanut kielitieteen alalla melkoisen mullistuksen. Eräin paikoin kielentutkimus on liiankin yksipuolisesti suuntautunut tähän kielioppiteoriaan, mutta toisaalta tämä teoria on johtanut moniin sellaisiin oivalluksiin jotka kaikkien kielentutkijoiden kannatta ottaa varteen” (13).²

Visszatérve a mondatpótlókra, ezek tulajdonképpen mellékmondatokat helyettesítő igeneves szerkezetek, amelyek a finnben (és más finnugor nyelvekben) sokkal jelentősebb szerepet játszanak, mint pl. a magyarban. Ikola úgy látja,

---

¹ „Némileg leegyszerűsítve azt lehet mondani, hogy míg a nyelv kutatása általában a ki-mondott vagy leírt szavakból és mondatokból indul ki, ezeket analizálja és magyarázza, addig a generatív nyelvtan az ellenkező irányba halad: a jelentéstartalom a kiinduló pont és az a cél, hogy egy olyan szabályrendszerrel hozzunk létre, amelynek segítségével a jelentéstartalom mondatokká alakítható. A generatív nyelvtan tehát mondatokat hoz létre, mondatokat generál.”

² „A generatív transzformációs nyelvtan Amerikából kiindulva mindenütt elterjedt és meglehetősen forradalmat okozott a nyelvtudományban. Helyenként a nyelvtudomány túlságosan egyoldalúan viszonyult ehhez az elmélethez, ugyanakkor az elmélet sok olyan felismeréshez vezetett, amelyet minden nyelvésznek érdemes szem előtt tartania.”

hogy a generatív nyelvészet módszereivel (a mondat szerkezet fa-diagrammal történő ábrázolása, a mélyszerkezettel való operálás, a mélyszerkezet és a felszíni szerkezet összefüggéseinek feltárása stb.) jobban le lehet írni ezeket a szerkezeteket és a bennük jelentkező szabályszerűségeket. És ebben igaza is van. Ikola nagy szakértelemmel tesz rendet a finn mondatpótlók bonyolult rendszerében, mondanivalóját érthetően és világosan adja elő. Jól összefoglalja és kritikailag értékeli a korábbi véleményeket. Eredményeit aligha lehet kétségbe vonni.

Nem könnyű objektívan megítélni egy kutató műveinek időtállóságát. Hiszen nincsenek igazán megbízható kritériumok. Ezért inkább kíváncsiságból néztem meg, hogyan vannak jelen Ikola kutatásai az utóbbi évtizedek legfontosabb finn mondattani monográfiájában, illetve leíró nyelvtanában. AULI HAKULINEN és FRED KARLSSON Nykysuomen lauseoppia című monográfiájában Ikola 23 tanulmányára történik hivatkozás, az Iso suomen kielioppi irodalomjegyzékében pedig 24 tétel képviseli tudományos munkásságát. Vagyis mindenképpen maradandót alkotott.

E sorok írója a hetvenes évek elején mint a Turku Egyetem magyar lektora ha nem is közeli, de személyes kapcsolatba került Osmo Ikolával. Akkori benyomásaimat sok évtized után felidézve, azt mondhatom, hogy a szó legjobb értelmében tipikus finn professzor volt: tartózkodó, kevés beszédű és hallatlanul korrekt. Részt vett a Fennicumban a rituális mindennapos kávézásokon, és néha még röplabdázott is kollégáival az egyetem tornatermében.

„Osmo Ikolan elämäntyö on ansiokas luku Turun yliopiston historiaa ja itsenäisen Suomen sivistyshistoriaa.”³ Ezzel a mindenképpen helytálló megállapítással zárul a róla szóló megemlékezés az interneten.

CSÜCS SÁNDOR

Dobó Attila (1955–2016)

Dobó Attiláról csak szabálytalan búcsúztatót lehet írni, mert az életútja, a pályája is szabálytalan volt. Nála sziporkázóbban ötletes, olvasottságban őt meghaladó, legendás nyelvtudását megközelítő embert talán nem is ismertem. Pályája ennek ellenére nem úgy alakult, ahogy alakulhatott volna, nem töltötte be azt a helyet szakmánkban, amelyre predesztinálva volt, szinte minden törekvése szembement azzal, amit más az ő helyében választott volna. De nem biztos, hogy erről nem a szakma tehet, nem biztos, hogy nem a szakma vesztett többet.

---

³ „OSMO IKOLA életműve értékes fejezete a Turku Egyetem történetének és az önálló Finnország művelődéstörténetének.”